

RIJETKI PETAK KOJI NIJE CRNI

U petak, 3. ožujka, po tisućiti put održat će se popularna zagrebačka tribina Književni petak / Tijekom 45 godina postojanja Književni petak označava rijedak prostor slobodnog i živog, ponajprije književnog govora / Gost prvoga Književnog petka bio je Vladan Desnica / Krleža samo u publici kad je gostovao Sartre

Naslov: Književni petak, održavati svakog petka. Davati obavijest u štampi, za širu publiku. Nazvati telefonski Vladana Desnicu. Pristao da bude prvi.

Te su kratke, sažete informacije zapisane u jesen 1955. godine na prvi list bilježnice u kojoj su evidentirani počeci zagrebačke tribine Književni petak. Među knjižničarima inicijatorima te popularne tribine bio je i Marino Zurl koji je kao prvi voditelj 4. studenog 1955. u Radničkoj knjižnici ugostio Vladana Desnicu, čime je otpočela duga povijest Književnog petka. Četiri i pol desetljeća poslije, 3. ožujka uvečer, na već uobičajenom mjestu – čitaonici Knjižnica grada Zagreba, ali ovaj put na Starčeviću trgu – slavljenički će se obilježiti 1000. književni petak. Kada bi se ukratko htjelo izvući glavni značaj Književnih petaka, najbolje bi bilo citirati Nenada Rizvanovića, njegova sadašnjeg voditelja i urednika: »Književni petci su minijturni pregled hrvatske književnosti druge polovice dvadesetog stoljeća. To je dokument o literarnom ukusu i aktivnim sudionicima kulturnog života u Zagrebu i Hrvatskoj.«

Iako je mijenjao voditelje-urednike (poslije Zurla to su bili Vladimir Vujanović, Vera Mudri-Skunca, više od dvadeset godina Stanko Škunca, Neven Jurica, Vlaho Bogišić, Julijana Matanović, Lahorka Plejić i Nenad Rizvanović), lokacije, a neznatno i formu, Književni petak od početka do danas označava prostor slobodnog i živog, prvenstveno književnog govora.

Književni susreti petkom počeli su u vremenu neopreterćenom razvojem medija i često su bili jedina prilika da se vidi omiljenog pisca. U početku su sama imena gostiju određivala temu razgovora, a poslije su dani tematski okviri svakoj tribini. Književni petak uglavnom uvijek ishodište nalazi u nekoj novoobjavljenoj knjizi, a područje razgovora često je prošireno na sociološke, filozofske i druge znanstvene fenomene. Među 2300 dosadašnjih sudionika bilo je sociologa, likovnih umjetnika, novinara, sociologa, politologa, a popis svih književnika koji su se predstavili na tribini gotovo bi se poklapao s leksikonom hrvatskih književnika. Književni petak nikada nije bio zagrebocentričan, a i pisci ondašnje Jugoslavije su ga znali posjećivati, među njima Kiš i Dobrica Čosić. Danas zvuči gotovo nevjerojatno da na književnoj tribini u Hrvatskoj nastupe autori kao što su Sartre i Grass, a upravo su oni sudjelovali na Književnom petku. Zanimljivo je da je jedini Krleža uporno odolijevao pozivima i nikada nije nastupio na Književnom

Uvijek interesantni publici: Branimir Donat, koji je zbog nastupa na Književnom petku pokušao pobjeći iz bolnice, Igor Mandić, čiji se nastup sedamdesetih naziva mitskim, Vlaho Bogišić, nekadašnji, i Nenad Rizvanović, sadašnji voditelj

petku, ali se ipak pojavio u publici kada je 1960. gostovao Sartre. Zadnjih desetak godina u odbijanju nastupa je ustajao i Ranko Marinković. I mnogi književni kritičari su se na Književnom petku učili vještini javnog govorenja postajući dobri i usmeni kritičari.

Začuduje što se Književni petak održao toliko dugo, pogotovo u vremenu koje nije bilo sklono slobodnim pa još i javnim tribinama, i da nikada nije bilo govora da će ugastiti, dok su mnogi drugi kulturni projekti propadali. Tomu je više razloga: jedan je svakako taj što su voditelji uvijek dobro osmišljavali program, a publika ih je u lijepom broju podržavala, a drugi da se Književni petak svojom kultur-

nom i ekskluzivnom dimenzijom nije smatrao »opijumom za narod«. Iako se odvijao uzivo pa nije podilazio pomnim cenzorskim kontrolama kao što se to događalo raznim časopisima, ni Književni petak nije izmakao dosjetljivim dežurnim policajcima. Naime, redovito se snimao i vodio se zapisnik kako bi se znalo tko je što rekao. Upravo je zbog tih snimki na kojima su ostale zabilježene tribine iz 1971., kojima je u središtu zanimanja bio hrvatski jezik i hrvatska književnost, Književnom petku pripisan nacionalistički naboj pa se kraće vrijeme nije održavao. Od 1971. tribine se više ne snimaju upravo zbog toga da se na temelju snimljenog materijala ne bi denuciiralo govornike.

Uspjeh Književnih petaka i njihov profil uvelike je ovisio i o voditeljima i njihovim književnim afinitetima. Tako su pojedina razdoblja bila naklonjena akademizmu, teoriji i starijoj hrvatskoj književnosti, a neki su prostor širili i na teme koje nisu isključivo književne. Primjerice, mnogi pamte period kada ga je vodila Julijana Matanović, od 1992. do 1996., koja je nekada bila zanimljivija od svojih gostiju. Tu okolnost da su se mijenjali voditelji, što je pridonosilo raznolikosti i svježini tribina, Ljiljana Sabljak, voditeljica Gradske knjižnice pod čijim se patronatom Književni petak i događa, drži sretnom.

Što se tiče atraktivnosti sudionika, tu postoje velike razlike. Postoje po-

Rijedak literarni show: Borivoj Radaković na Književnom petku

pularni pisci čije se knjige odlično čitaju, ali publici nisu interesantni izvan književnog teksta, ili oni koji nisu toliko spretni u javnom govorenju. S druge strane, ima onih čija je sama pojava garancija za odličnu tribinu, među njima su Branimir Donat, Zlatko Crnković, Branko Maleš, Boris Maruna, Arsen Dedić, pokojni Dalibor Cvitan i drugi, a mitskom se naziva tribina početkom sedamdesetih na kojoj je nastupio Igor Mandić, kada su se brojni okupljeni gotovo potukli za mjesto. Najzahalnijim gostima Nenad Rizvanović smatra one koji su medijski, pa čak i estradno osviješteni. Takav je Borivoj Radaković, koji je nedavnu tribinu pretvorio u literarni show. U tome mu pomaže to što je najbolji interpretator svojih tekstova, što je rijetkost za hrvatske književnike. Radaković, kao dobar poznavatelj engleskih književnih prilika, kaže da veliki engleski pisci čitaju po dva sata svoje tekstove dok ih sluša po tisuću ljudi koji za taj užitek plate dvadeset do trideset funti.

Što se tiče odaziva autora, za razliku od Krleže i Marinkovića, drugi hrvatski autori uvijek rado sudjeluju na Književnom petku. Koliko rado najbolje govori priča po kojoj je Branimir Donat bezuspješno pokušao pobjeći iz bolnice kako bi sudjelovao na Književnom petku na kojem se predstavljala njegova knjiga.

»Ideja čitavog Književnog petka je da bude tribina na kojoj će svi iz hrvatske književnosti imati mjesta, da nema ideoloških ili političkih razloga koji bi to branili. U najširem demokratskom smislu bi to trebala biti tribina koja će promovirati i raditi u korist hrvatske književnosti. Tako da pisci koji nisu medijski eksponirani ili oni koji nisu po mom ukusu mogu imati svoju tribinu upravo zbog te generalne ideje da svi imaju na nju pra-

vo. Tribina ne može biti zatvorena i otvorena samo jednom krugu pisaca. Pozivaju se autori koji su tog trenutka popularni, ali i oni kojima je ta vrsta popularnosti potrebna«, kaže Nenad Rizvanović, koji je u protekle tri godine Književni petak učinio življim i suvremenijim, bližim medijskom, nego akademskom pristupu književnosti.

A publika? Publika, i to uglavnom generacije studenata, učinila je tribinu dugovječnom. Teško je izvući nekakav precizniji zaključak o tome tko to petkom navečer sluša književne razgovore ugodne jer gotovo da nema stalnih lica u publici. Publika se mijenja ovisno o temi, što je aktualnija – to ih je više, dok pjesničke tribine posjećuje najmanje ljudi, tek tridesetak, dok ih je uobičajeno tri puta više. Proteklih desetljeća Književni petak je znao zainteresirati i puno veći broj ljudi, koji su sjedili na pozorima, nagurali se kroz vrata i slušali na stepenicama, što bi nas lako moglo odvesti u priču o opadanju interesa za književnost, i kulturu uopće, ali i primatom novih medija nad starinskom formom predstavljanja književnih prilika.

Da Književni petak neće ostati samo na usmenoj predaji pobrinut će se opširna monografija, što bi u izdanju Durića trebala izići u svibnju. Slikovni materijal bit će popraćen tekstovima desetak autora, među kojima su voditelji Književnog petka i neki od sudionika koji su ga obilježili, a u monografiji će biti i bibliografija svih 1000 Petaka. Poziv svima da proslave jubilej Književnog petka na poznatome mjestu i u uobičajeno vrijeme, popratićemo rečenicom Zdravka Zime, zabilježenoj u knjizi dojmova, u koju su se zapisali svi koji su tijekom desetljeća sudjelovali: »Ovo je jedini petak koji nije crni. Sve najbolje!«

BARBARA MATEJČIĆ

LOŠ TIMING ZA »USPORENO KRETANJE«

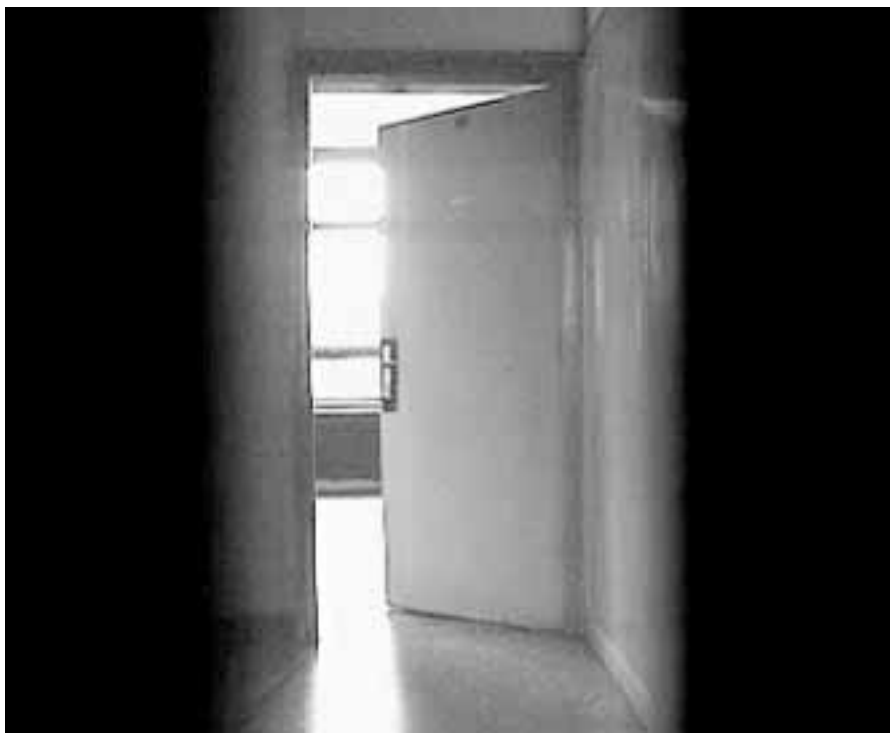
Galerija Proširenih medija, HDLU, Zagreb / Ksenija Turčić realizirala videoinstalaciju »Slow Motion«

SANDRA KRIŽIĆ ROBAN

Sve je počelo parom plavih očiju koje su intenzivno gledale u slučajne prolaznike koji su se zatekli na početku Frankopanske ulice. U sklopu projekta »Samo za tvoje oči«, koji je zamislila Sanja Iveković, svakoga se tjedna u neuglednom uličnom izlogu izmjenjuju projekti različitih umjetnika. Pogled Ksenije Turčić, usmjeren u prolaznike posredstvom odraza u zrcalu, ostvario je izravan kontakt s prolaznicima, nenaviklima da im se u njihovu svakodnevnom kretanju događaju takve senzacije. Plava oaza u sivilu grada nekima je poslužila za trenutak odmora ili osobnu koncentraciju; tek rijetkima kao spoznaja da do drugih dopiremo gotovo isključivo posredstvom nekog »pomoćnog« medija.

Zatim je uslijedila ambiciozna videoinstalacija postavljena u Galeriji Proširenih medija, realizirana uz pomoć nekolicine prijatelja (Promarta 64, Hrvatskog filmskog saveza, Igora Vigljevića i ostalih), koji su posudili skupocjenu opremu i pomogli pri montaži da bi *Usporeno kretanje* trajalo tijekom tjedan dana, koliko je bilo planirano. No, loš timing i nesretan splet okolnosti onemogućili su normalno odvijanje te izuzetne videoinstalacije.

Motiv krupnog plana Ksenijinih očiju, koje se otvaraju, zatvaraju, gledaju izravno u gledatelje ili pak u stranu, povezan je s drugim dijelom rada, postavljenim u polukatu HDLU. Na velikom zaslonu odvija se usporeno otvaranje vrata, koja se potom zatvaraju uz tresak. Ciklus otvaranja i zatvaranja ponavlja se nekoliko puta tijekom 16 minuta, koliko traje rad, sve do trenutka kada se iza vrata pojavljuje autorica. No, ona odustaje od ulazanja u anonimni prostor nekog hodnika i nestaje iza zatvorenih vrata. Odvijanje dviju sinkronih videoprojekcija zamišljeno je na dvije prostorne razine, čime je Ksenija Turčić aktivno artikulirala teško savladivi izložbeni prostor. Povezanost se, osim na perceptivnoj razini, odvija i u stvarnom prostoru, čime se dodatno ut-

ječe na napetost između dvaju prizora.

Izuzetna slojevitost omogućena je svojevrsnim ulazanjem u prostor autoričnih misli, podsvijesti i nesigurnosti. Proces samopoznavanja uvjetovan je spoznajom da u društvu uglavnom funkcioniramo zavisno o osobnoj sposobnosti unaprijed zadanog modusa ponašanja, koji nastojimo ni sa čime poremetiti. Osobni strahovi i nesigurnost od onoga što bi se o nama moglo dodatno saznati, ostaju zatvoreni iza vrata, a svaki pokušaj promjene završava treskom. A upravo je tresak trenutak u kojem Ksenija Turčić usmjerava krupni plan svojih očiju u gledatelja, odnosno samu sebe. Sigurnost koju pružaju zatvorena vrata, omogućava izravnost samopoznavanja, koju u tom trenutku dijeli s osobama koje su se zatekle u prostoru galerije.

Otvaranje i zatvaranje vrata u složenoj simboličkoj prijelazu te brojnih psiholoških značenja, upućuju na razumijevanje unutrašnjeg, nedosegnutog čovjeka, koji zauzima svijet intime u koji slučajni gledatelj, jednako kao ni većina prijatelja, nemaju pristup. Na razinu osobne nesigurnosti, ali i uvjerenosti u beskonačnost subjektivnog prostora, Ksenija Turčić upozorava suverenim korištenjem općeg, galerijskog prostora kojim je ovladala stvorivši mjesto izuzetne napetosti.

Tim više je nepravda da je videoinstalacija Ksenije Turčić u nekoliko navrata bila prekinuta iz, više ili manje, objektivnih razloga. Radi se o jednoj od najboljih izložaba u proteklom razdoblju, i nikakav techno-party, godišnja skupština HDLU, pokusi studenata Muzičke akademije, slučajna iskopčavanja sklopki ili pak činjenica da je prostor Galerije Proširenih medija trebao poslužiti kao spremište slika za Murtičevu izložbu, ne opravdavaju činjenicu da je rad Ksenije Turčić »plesao samo jednu večer«. Zagrebačku likovnu scenu karakteriziraju prosječne, često puta čak ispodprosječne izložbe. Stoga izuzetka, poput instalacije Ksenije Turčić, treba njegovati kao malo vode na dlanu.

GAMULINOVO TUMAČENJE NAIVE

Društvo povjesničara umjetnosti / Predstavljena knjiga Grge Gamulina pod nazivom »Prema teoriji naive umjetnosti – Studije, eseji, kritike, prikazi, polemike 1961. – 1990.«

ZAGREB, 2. ožujka – Tekstovi prof. dr. Grge Gamulina (Jelsa na Hvaru, 1910. – Zagreb, 1997.) s područja naive nameću se izrazitim teoretskim i sinteznim sagledavanjem fenomena, znanstvenim analizama niza djela najvrjednijih autora te dubinskim psihološkim introspekcijama – rekao je Vladimir Crnković na predstavljanju knjige Grge Gamulina »Prema teoriji naive umjetnosti – Studije, eseji, kritike, prikazi, polemike 1961.–1990.« u srijedu na večer u Društvu povjesničara umjetnosti. Izdavači ove vrijedne zbirke tekstova su Društvo povjesničara umjetnosti i Hrvatski muzej naive umjetnosti, a knjigu je priredio Vladimir Crnković. Uz tekstove o naivi kao fenomenu dani su među inim Gamulinovi prikazi rada Mije Kovačića, Matije Skurjenog, Ivana Večenaja, Vangela Naumovskog, Eugena Buktenice, Ivana Rabuzina, Slavka i Stjepana Stolnika, Josipa Pintarića, Martina Mehkeka i drugih.

Dr. Tonko Maroević, jedan od recenzentata knjige, osvrnuo se na kvalitetno i zanimljivo grafičko riješenje knjige koje je potpisala Iva Babaja. Tekstove u ovoj zbirci Maroević je ocijenio živim i polemičnim. Iako su najstariji tekstovi u knjizi iz godine 1961., treba napomenuti da se Gamulin i prije bavio problematikom te umjetnosti. U tekstovima prati fenomen seljaka-slikara i zaključuje da se naiva ne može smjestiti negdje u ustaljenoj kronologiji stilova, nego je to vrsta umjetnosti koja se ne može gledati kroz darwinističko povećalo. Gamulinova knjiga služi kao pouzdan smjerokaz za prepoznavanje originala i stvaralačkog u odnosu prema onom što je u naivi puka imitacija i repeticija, istaknuo je dr. Maroević.

Uspjeh idealističkog Gamulinovo pretpostavki da se naiva umjetnost ne oslanja na tradiciju već na nadarenost pojedinca, on je drugim tezama i objašnjenjima dao temelj poimanja naive, kazao je priređivač knjige Vladimir Crnković. Kao posebno značajno izdvojio je Gamulinove tvrdnje da naiva pripada kor-

Grge Gamulin
Prema teoriji naive umjetnosti
Studije, eseji, kritike, prikazi, polemike
1961.–1990.

pusu moderne umjetnosti i da je duboko individualna, što je razlikuje od pučke i amaterske, ali i profesionalne umjetnosti. Sažimanje i objavljivanje tekstova o naivnoj umjetnosti važan su dio programa Hrvatskog muzeja naive umjetnosti, kazao je, pak, ravnatelj Franjo Mrzljak najavivši da je u pripremi objavljivanje zbirke članaka Josipa Depola o istoj temi.

Predstavljanje Gamulinove knjige »Prema teoriji naive umjetnosti« popratilo je, za naše prilike, nesvakidašnji događaj. Izdavači su svima na tom događaju darovali spomenutu knjigu, a knjigu istog autora »Na Itaci svijet otajni« iz 1990. To je hvaljevanje potez s obzirom na nezavidno stanje hrvatske knjige, ali i s obzirom na postavku da djela autora što ih smatramo osobito važnim za našu umjetnost trebaju biti dostupna svima zainteresiranim.

GORAN JOVETIĆ